

- 2) уміння розкрити лексичну сполучуваність слова (терміна);
- 3) уміння знайти лексичну (мовленнєву) помилку і виправити її;
- 4) Уміння використати семантизоване слово (термін) у власному мовленні, бо “лексика поповнюється під час побудови зв’язного тексту” [2: 48].

Закріплення семантизованого слова (терміна) у довготривалій пам’яті залежить від скорочення часу між періодом тлумачення слова (терміна) і його актуалізацією. У процесі актуалізації слова (терміна) учні оволодівають лексико-нормативними, лексико-стилістичними й комунікативними вміннями, добираючи точне слово під час створення власного висловлювання.

Чим більшою кількістю аналізаторів сприймається термін, тим він міцніше запам’ятовується. Тому потрібно провести кожний термін через свідомість студента декілька разів у різних мовленнєвих ситуаціях, щоб активну участь у його засвоєнні брали і зір, і слух, і рука, і пам’ять, і, звичайно, свідомість.

Таким чином, основними психологічними чинниками формування термінологічної компетенції студентів-нефілологів є: врахування психологічних особливостей студентського віку, наявність чіткої мотиваційної сфери, активізація навчальної діяльності, зацікавленість, увага до мовлення, вольові зусилля. Збагачення мовлення студентів-нефілологів науковою термінологією є одним з важливих завдань мовної освіти у ВНТЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Психологические труды. В 2-х томах. – М.: Педагогика, 1980. – Т.2. – 322с.
2. Жинкин Н.И. Психологические основы развития мышления и речи // Русский язык в школе. – 1985. – №1. – С. 47–54.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.: “Логос”, 2004. – 384с.
4. Кислая С.В., Демьяненко М.Я., Лазаренко К.А. Обучение лексике иностранного языка. – К.: КГУ, 1974. – 70с.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Радянська школа, 1989. – 608с.
6. Леонтьев А.А. Слово в речевой деятельности. Некоторые проблемы общей теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1965. – 245с.
7. Сабуров А.С. Психология: Курс лекцій. – К.: Лекс, 1996. – 208с.
8. Сеница И.Е. Усвоение школьниками новых слов в тексте // Вопросы психологии. – 1955. – №4. – С. 56–67.
9. Смирнов А.А. Вопросы психологии усвоения понятий // Советская педагогика. – М.: Наука, 1946. – С. 98–136.

УДК 377.5

Жорова І.Я.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

У статті розглянуто етапи формування професійних здібностей учнів професійно-технічних навчальних закладів: первинної професіоналізації, професійної досконалості, професійної реалізації. Розглянуто прийоми, використані на кожному етапі: контрастний колір, контакт із натуральними моделями, поетапне виконання ескізів, складання опорних конспектів, постановка проблемних питань, делегування учнями функцій викладача, організація ігрових ситуацій, виконання творчих проектів.

The stages of forming of the professional abilities of the pupils of the vocational schools are considered in this article. There are methods of using at every stage. They are the contrast color, the contact with natural models, execution of the sketches step by step, making of the support

summaries, forming of the skills of the communication, organization of the problem questions, organization of the game situations, making of the creative projects.

Потреба держави в підготовці гармонійно розвиненої людини, яка активно приймає участь в суспільному житті, виконує різні соціальні функції, передбачає підготовку майбутнього кваліфікованого робітника на самому високому рівні.

Освіта на відміну від інших сфер діяльності людства має велику свободу вибору як засобів навчальної діяльності, так і змісту навчання. Саме тому важливо правильно обрати шляхи, які допоможуть призвести технологію навчання у відповідність із технологією професійної сфери діяльності, в якій буде жити та працювати, використовуючи при цьому отримані знання, майбутній робітник та спеціаліст.

Створення та використання комплексу педагогічних засобів навчання пов'язані з вимогами, які визначають найбільш ефективні способи діяльності учнів і викладачів та системою навчально-методичного забезпечення навчального процесу.

Необхідність підвищення ефективності професійної підготовки робітників у зв'язку з безперервно зростаючими вимогами виробництва відмічається багатьма дослідниками в галузі професійно-технічної освіти (Ю.Зіньковський, І.Зязюн, Н.Ничкало та ін.). Значним кроком до розв'язання проблеми підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах стали дослідження А.Клочко, С.Сисоєвої, В.Ткаченко, О.Пінаєвої та ін. Теоретичні основи формування професійних здібностей розкриті в працях Л.Виготського, Г.Костюка, О.Леонтьєва, Б.Ананьєва, В.Шадрікова, В.Крутецького, А.Карельської, Л.Гудієвої та ін.

Науковці підкреслюють міцний та нерозривний зв'язок здібностей, знань, вмінь та навичок. Бо ефективність навчання залежить не тільки від якості навчання, спрямованості професійних інтересів, а також і від індивідуальних психологічних особливостей учня. Здібності дозволяють швидше, легше, міцніше оволодіти відповідними знаннями, вміннями і навичками [3].

Виходячи з того, що процес формування професійних здібностей має бути спеціально організований, а наукових розробок з даної проблеми поки що недостатньо, то виникає необхідність у проведенні спеціального дослідження щодо формування професійно важливих якостей особистості.

Мета даної статті – проаналізувати процес формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

Дослідження проблеми формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників показало, що науковці розглядають цей процес як поетапне та динамічне входження в професію та специфіку діяльності. Так, зокрема А.Маркова виділяє в ньому 5 рівнів професійного розвитку: допрофесіоналізм; професіоналізм; суперпрофесіоналізм; непрофесіоналізм; післяпрофесіоналізм. Кожний рівень поділяється на етапи. Наприклад, на рівні професіоналізму виокремлено три етапи: адаптації до професії, самоактуалізації людини в професії та вільного володіння професією. На думку педагога стрижнем, що пов'язує рівні професійного розвитку є самореалізація особистості в діяльності. Саме тому формування професійних здібностей повинно здійснюватися шляхом зацікавлення учнів в саморозвитку та перетворенню їх в суб'єкт навчальної діяльності [2].

Л.Гудієва, процес формування готовності до професійної самореалізації, поділяє на чотири етапи: вступний, технологічний, передпроектний та проектувальний. При цьому наступність етапів проявляється в збільшенні самостійності учнів, нарощуванні досвіду продуктивної професійної діяльності [1].

Науковець В.Шадріков розрізняє чотири етапи формування професійних здібностей та освоєння діяльності: входження в діяльність, первинна професіоналізація, стабілізація, вторинна професіоналізація [5].

Проведене дослідження показало, що доцільно формувати професійні здібності майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в три етапи.

На етапі первинної професіоналізації учень отримує базові технологічні знання, оволодіває основами виконання простих технологічних операцій. В ході професійної досконалості в учня формуються фундаментальні знання, удосконалюються практичні вміння та навички. Етап професійної реалізації передбачає реалізацію творчого потенціалу особистості в процесі професійної діяльності.

Формування професійних здібностей учнів відбувається паралельно з отриманням знань на заняттях з теоретичного та виробничого навчання. Залежно від характеру навчальної діяльності учнів професійні здібності на різних етапах входження в діяльність будуть розвиватись з різною інтенсивністю (таблиця 1).

Таблиця 1.

Можливості різних етапів щодо формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників

Етапи формування профес. здібностей	Професійні здібності									
	Пізнавальні здібності									Психол. здібності
	Перцептивні		Антенційні		Мнемічні		Мислительні		Комунікат.	
	ЛО	ТКЧ	СУ	ПУ	ПКМ	ПСМ	ЛМ	ТМ		КВК
Первинної професіоналізації	+++	+++	+	+	+++	++	++	+	+	++
Профес. досконал.	+++	+++	+++	+++	++	+++	+++	++	+++	+++
Профес. реалізації	+	+	+++	+++	++	++	++	+++	+++	+++

+ – мінімальні можливості розвитку здібності.

++ – середні можливості розвитку здібності.

+++ – максимальні можливості розвитку здібності.

ЛО – лінійний окомір.

ТКЧ – тактильно-кінестезійна чутливість.

СУ – концентрація та стійкість уваги.

ПУ – переключення уваги.

ПКМ – пам'ять на кольоровий матеріал.

ПСМ – пам'ять на конкретно-образний та схематичний матеріал.

ЛМ – логічне мислення.

ТМ – творче мислення.

КВК – координація верхніх кінцівок.

Оскільки психічні процеси нерозривні, то розвиток однієї здібності передбачає одночасний розвиток й інших, але при цьому перерозподіляється енергетичний баланс та ступінь їх прояву [4]. І це необхідно враховувати при плануванні навчальних занять на різних етапах формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

На етапі первинної професіоналізації педагог дбає про те, щоб учні усвідомили межі біологічних можливостей власних органів чуття, навчилися сприймати предмети та явища навколишнього середовища, а включення в процес сприйняття пам'яті й мислення дозволяє удосконалити, поповнити уявлення про предмет чи об'єкт.

З метою розвитку перцептивних здібностей доцільно використовувати схематичні зображення окремих предметів або процесів; малюнки, на яких подібні об'єкти зображені в різних масштабах; практичне відтворення (вирізування, згинання тощо) предметів заданих розмірів та форми. Рівень тактильно-кінестезійної чутливості збільшиться при регулярному безпосередньому контакті з натуральними моделями.

Високому рівню розвитку пам'яті сприяє впровадження в навчальний процес таких завдань як опис процесу за схемою, схематичне зображення описаного процесу, розташування частин цілого в логічній послідовності, розподіл на групи предметів чи явищ за певною ознакою та ін. При цьому необхідно зауважити, що вивчення нових понять супроводжується повторенням вже знайомих.

Розвиток логічного мислення проводиться шляхом виконання учнями таких завдань як визначення схожого та відмінного в поняттях, складання логічної послідовності, описання роботи об'єкту за схемою, виділення в навчальному тексті головного.

Робота викладача на етапі первинної професіоналізації повинна бути в основному спрямована на корекцію та взаємоузгодження навичок спілкування в учнів. Так, спочатку треба разом з учнями скласти правила ділового спілкування, яких дотримуватися в ході діалогів та дискусій. Навчити учнів правильно ставити запитання, будувати логічну, правильну відповідь на них: означає навчити бачити проблеми, мислити логічно і, головне, бачити зв'язок питання і протиріччя в інформації, яка повідомляється. Також спілкування обумовлює збагачення соціального досвіду особистості, розвиває пізнавальні здібності. Учні починають активно використовувати спілкування як засіб практичної ділової взаємодії.

На етапі первинної професіоналізації ігрові ситуації органічно поєднуються з традиційним навчанням. Найвищу продуктивність в плані формування професійних здібностей дає колективна форма організації ігрових ситуацій. Це досягається за рахунок надання максимальної самостійності учням у виборі стилю діяльності відповідно з їх здібностями, а також за рахунок проблемності завдань. При цьому слід зауважити, що ігрові ситуації на заняттях повинні використовуватись регулярно, матеріал, який використовується, повинен бути цікавим та професійно значущим. Діалогові форми навчання необхідно застосовувати поступово, з урахуванням складності його видів, варіювати ігри від простих до більш складних. Мається на увазі не тільки врахування складності навчального матеріалу, включеного в ситуацію ігрової діяльності, але і ступінь проблемності завдання.

У процесі оволодіння професією відбувається розвиток довільної форми уваги, коли вибір об'єкта здійснюється свідомо, передбачено, з певною метою. Концентрація уваги та її стійкість являється головною умовою успішного протікання всіх процесів пізнання. В навчальній діяльності розвитку в учнів уваги сприяє робота зі схематичним матеріалом, а саме: складання технологічних, кінематичних та структурних схем, визначення зайвого елемента схеми та доповнення відсутнього. Важливою складовою професійних здібностей є переключення уваги, яке розвивається на заняттях у учнів професійно-технічних навчальних закладів шляхом розсортування об'єктів за різними ознаками, порівнянням зображень із незначною кількістю відмінностей та ін.

На етапі формування професійної досконалості продовжується розвиток пам'яті, мислительних та психомоторних здібностей. Але характер завдань, що використовуються для цього, трансформуються в сторону збільшення самостійності їх розв'язання потребує нестандартних підходів.

Під час розвитку практичних вмінь особливого значення набуває процес формування та розвитку психомоторних здібностей, які реалізують функцію особистості виконувати свідомо певну систему дій з визначеною метою. Як правило розвиток координації рухів з метою досягнення високої якості виконання професійних операцій відбувається на заняттях із виробничого навчання. З цією метою на заняттях використовують навчальні тренажери, учням пропонуються завдання для розвитку швидкості і точності рухових дій.

Керування пізнавальною діяльністю учнів (сприйняття нової інформації, самостійна робота, контроль) відбувається в процесі складання опорного конспекту, осмислення складових його компонентів, ущільнення отриманої інформації до одного-двох листів. Причому на цих листах учень повинен відобразити всі основні поняття теми, що вивчається, їх зв'язки, визначення, надати відповідні пояснення. Такий опорний конспект є своєрідною моделлю теми, яка включає ключові слова, моменти навчального матеріалу та представлена у згорнутому вигляді.

У вдало складеному конспекті стає видимим логічний зв'язок інформації, відображається суть навчального матеріалу, фіксується увага учнів на основних, суттєвих та закономірних зв'язках. Опорний конспект навчального матеріалу набагато полегшує його розуміння, дозволяє поєднати різні ланки нової інформації, встановлює зв'язки між ними, сприяє логічній обробці матеріалу та переводу його в довготривалу пам'ять, ефективно формуючи творчі здібності.

Формуванню творчого мислення, вмінню збору та аналізу інформації, розвитку пізнавального інтересу сприяє вивчення нового матеріалу шляхом постановки проблемних питань. Їх практичний або теоретичний характер сприяє самостійному засвоєнню учнями нових понять та способів розумових дій. Викладач, виходячи з можливості та доцільності проблемного навчання, створює ситуацію, яка містить навчальну проблему. Постановкою завдання викладач повинен спонукати учнів до самостійної теоретичної та практичної роботи по збиранню інформації та її систематизації. Таким чином, професійні здібності формуються в процесі постановки та розв'язання навчальної проблеми, при викладенні результатів та доведенні свої висновків.

Трудова діяльність учнів на різних етапах навчання відрізняється за своїм характером. Однак існує тісний зв'язок між працею та грою. У грі учень наближається до майбутнього трудового процесу, вчиться користуватися інструментами та обладнанням, набуває вмінь та навичок виробничої діяльності, розвиває взаємини співпраці та взаємодопомоги.

Впровадження рольових ігор дозволяє максимально наблизити навчальний процес не лише до реальних умов взаємодії суб'єкта і об'єкта діяльності, а й до умов практичної взаємодії між суб'єктами виробничого процесу. В ігровій діяльності організовується специфічне, неординарне спілкування викладачів і учнів у навчальному процесі, яке підкріплюється позитивними емоціями від ходу й результатів гри.

Цілісне уявлення проблеми, яке виникає в результаті рольової гри, є базою для загальної дискусії та розуміння її багатогранності. Відбувається надбання не стільки фактичного знання, скільки вміння узгоджувати дії при вирішенні проблеми.

У рольовій грі відсутня імітаційна модель. Тут людина зіштовхується з невизначеною ситуацією, коли при відсутності природного стихійного "організму", у якому існує реальна діяльність, необхідно цю діяльність відтворювати. Для того щоб вирішити подібну задачу, гравець-виконавець тієї чи іншої ролі повинний привнести в "порожню" ситуацію зміст реальної діяльності.

На етапі професійної реалізації переважає самостійна діяльність учнів, рольові та імітаційні ігри, що забезпечує активізацію пізнавальних процесів, динамічність та продуктивність мислення, інтелектуальний розвиток особистості. Учні виконують індивідуальні творчі завдання, колективні творчо-пізнавальні проекти, приймають участь у конференціях, на заняттях використовуються такі інтерактивні методи як рольові та імітаційні ігри тощо.

У процесі розвитку професійних здібностей учнів особлива увага приділяється змісту навчального матеріалу. В ході навчання учні знайомились з новітніми досягненнями науки і техніки в галузі швейного виробництва та перукарської справи. З цією метою учні працювали з матеріалами періодичних видань.

На етапі професійної реалізації можливе делегування учням викладацьких функцій шляхом взаємного контролю отриманих знань та вмінь. Дослідження підтвердили, що найбільш доцільно організовувати взаємоконтроль знань та вмінь на заняттях, які проводяться в формі навчальної гри або гри-змагання.

На етапі професійної реалізації як один із різновидів інтерактивного навчання використовуються імітаційні ігри. Вони являються активною самостійною діяльністю, яка виступає в навчальному процесі як ефективний засіб формування професійних здібностей. В них учні набувають теоретичні та практичні знання, самостійно розв'язують професійні задачі та конкретні проблемні ситуації. Гра може складатися з декількох етапів. На відміну від рольової вона не моделює працю конкретних робітників та спеціалістів. Імітаційна гра

базується на конкретних ситуаціях, які взяті з реального життя та являє собою динамічну модель спрощеної дійсності. Тобто основною ознакою імітаційної гри є наявність імітаційної моделі. Всі учасники можуть мати однакові ролі, може бути відсутньою і багатоальтернативність рішення.

Індивідуальні творчі навчальні завдання використовуються як форма самостійної проєктувальної діяльності учнів. Такі завдання включають художнє проєктування моделі або зачіски на бажаний вік та статуру, підбір тканини, фурнітури та оздоблення, складання технологічного опису процесу виконання роботи, визначення необхідного обладнання тощо.

Учні мають можливість самостійно обирати завдання, однак доцільно якщо в цьому їм допоможе викладач. Під час виконання завдань учні працюють з різною інформацією, літературою, але вирішальна роль відводиться суб'єктивному творчому потенціалу та досвіду учня. Потім проводиться їх колективне обговорення та підведення підсумків, що сприяє розвитку рефлексивного мислення. Під час захисту індивідуальних творчих завдань розвиваються комунікативні здібності учнів.

Підвищення ефективності процесу формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників можна досягти тільки органічно поєднуючи проблемне, інтерактивне навчання, творчі проєкти з прийомами активізації процесів пізнання та навчальними завданнями, що містять в собі розвивальні можливості.

Ця стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми. Щодо подальших напрямів роботи над проблемою вважаємо за доцільне віднести подальше дослідження формування професійних здібностей учнів, виділення етапів цього процесу та визначення особливостей їх реалізації з огляду на галузь професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гудиева Л. Х.-У. Формирование готовности учащихся швейных ПТУ к профессиональной самореализации. – Дис. ... канд. пед. наук. – СПб., 2002. – 182 с.
2. Карельская А. Формирование профессионально значимых качеств личности будущего педагога // Профессиональное образование. – 2003. – №3. – С.22.
3. Крутецкий В.А. Проблемы психологии. – М.: Просвещение, 1974. – 120 с.
4. Прядехо А. Алгоритм развития познавательных способностей учащихся // Педагогика. – 2002. – №3. – С.8 – 15.
5. Шадриков В.Д. Введение в психологическую теорию профессионального обучения: Учебное пособие. – Ярославль: Ярославский государственный университет, 1981. – 71 с.

УДК 371.135: 378.147

Заболотська О.О.

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ І ЯКОСТЕЙ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття розглядає актуальну проблему сучасної педагогіки і психології – формування професійно значущих якостей майбутніх вчителів іноземних мов у різноманітних сферах їх індивідуальності: інтелектуальній, мотиваційній, вольовій, предметно-практичній, емоційній, екзистенційній та у сфері саморегуляції.

This article observes an actual problem of modern pedagogy – formation of foreign language teachers' professional qualities and skills and their individuality.

Індивідуальність педагога як професіонала в педагогіці до недавня розглядалась із традиційних позицій – як вищий ступінь розвитку особистості педагога. При цьому його характеризували за двома напрямками: 1) професійно значущі (або важливі) особистісні